

gle. Així doncs, saludem amb goig aquesta obra, una mena d'“ardida piràmide” de la carrera vital i acadèmica de l'autor, que beneficiarà sense cap mena de dubte l'avenç en el coneixement de la variació diatòpica en aquest espai de frontera de l'occident romànic.

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

CASANOVA, Emili / COLOMINA, Jordi / SIFRE, Manel (cur.) (2023): *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí*. Castelló de la Plana: Servei de Publicacions de la Diputació de Castelló, 485 p.

Emili Casanova, professor de la Universitat de València, Jordi Colomina, professor de la Universitat d'Alacant, i Manel Sifre, professor de la Universitat Jaume I, són els curadors de la Miscel·lània dedicada al professor Lluís Gimeno, publicada amb motiu de la seva jubilació. El llibre recull, a més del capítol introductori, vint-i-cinc estudis dedicats al professor castellonenc, que corresponen a les aportacions de vint-i-vuit autors que participen en aquest merescut homenatge. Hi trobarem aportacions referides a la paremiologia, la lexicologia, la normativa, la toponímia i l'antroponímia, la dialectologia i la geolingüística, l'etimologia i la lingüística diacrònica.

En el capítol introductori, signat pels tres curadors, i sota el títol de «Lluís Gimeno, estudiós tenaç de la paraula», hi trobarem un detallat currículum de l'homenatjat, catedràtic de la Universitat Jaume I, membre de la Societat Castellonenca de Cultura, acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, marmessor-patró de la Fundació Germà Colón, membre de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. Es posa de relleu també la seva participació en l'educació de moltes generacions de mestres, primer a l'Escola de Magisteri de Castelló, adscrita a la Universitat de València, i després ja a la Universitat Jaume I.

La seva tasca de docent la va compartir amb la d'investigador en els àmbits, sobretot, de la dialectologia i la història de la llengua, però també en el de l'onomàstica. Els curadors del llibre ens ofereixen, tot seguit, vint pàgines on presenten exhaustivament la ingent bibliografia de l'homenatjat, que inclou vint-i-cinc llibres, vint-i-vuit capítols de llibres, vuitanta-quatre articles, seixanta-vuit recensions i nou pròlegs. Les aportacions dels diversos autors que participen en aquesta miscel·lània apareixen en la publicació disposades per ordre alfabètic dels cognoms dels autors. Però en aquesta recensió les agruparem per temàtiques, per tal de no dispersar excessivament el contingut del que trobarem en la publicació.

José Enrique Gargallo Gil aborda la temàtica de la paremiologia en la seva aportació titulada «*Quan la gavina va per l'horta...* Garbera de refranys meteorològics del Maestrat». Malgrat el títol, Gargallo no només presenta material paremiològic recollit a la comarca indicada en el títol, sinó també de les terres contigües del nord valencià (la Tinença de Benifassà, els Ports, l'Alcalatén) i de les del sud del Principat de Catalunya (Baix Ebre i Montsià). En aquesta *garbera* de refranys, hi trobarem referències als mesos de l'any i a les previsions del temps i meteors diversos.

En l'àmbit de la lexicologia, hi trobem les aportacions de Jaume Corbera Pou amb «Una petita mostra de l'empobriment del lèxic mallorquí modern», la de Jordi Colomina i Castanyer amb «*Empomar* “agafar al vol”: Un verb valencià-català-balear que caldria usar més a sovint», i la de Joan-Rafael Ramos amb «Entre l'oblit i l'expressivitat: el cas de l'adjectiu *brau*».

Jaume Corbera contrasta el material lèxic recollit en un vocabulari manuscrit mallorquí/castellà, que duu data de 1881, i en un diccionari mallorquí/castellà, publicat a Palma l'any 1859, amb el català que es parla a Mallorca actualment. Analitza una quarantena de mots a partir d'unes fitxes on fa constar la paraula en qüestió, la inclusió o no en obres lexicogràfiques, l'etimologia i els possibles usos literaris. Corbera es plany de l'empobriment lèxic que hi constata. Jordi Colomina, a partir de l'anàlisi de la

documentació recollida en treballs lexicogràfics i en l'obra de diversos autors, que van des del segle xv fins als nostres dies, contrasta els verbs *tomar*, *pomar* i *empomar* i els seus derivats. I estableix l'oposició entre unes formes lèxiques afavorides i unes altres de marginades per part de la llengua normativa sancionada per l'acadèmia, que, sovint, no té en compte les formes dialectals. Joan-Rafel Ramos analitza l'adjectiu *brau*, recollit en el *Vocabulari del Maestrat*, de Garcia Girona, però que no va ser tingut en compte per Gimeno en el seu moment. A través de la consulta de documentació històrica i lexicogràfica, en dona l'extensió geogràfica. Ofereix informació del contingut semàntic que té *brau* i portuguès i en castellà i subratlla el canvi de significat que experimenta en la llengua actual a través de l'ús metafòric que ha adquirit.

Trobem a la miscel·lània tres aportacions referides a la normativa de la llengua. Vicent Bataller, en la seva intervenció «On es parla el valencià més normatiu?», analitza en quines contrades del País Valencià es fa servir un valencià més acostat a la normativa. Els nivells ortològic, morfològic, sintàctic i lèxic són analitzats tot contrastant un mateix sintagma segons els parlars de Canet lo Roig, Fondeguilla, la Vall d'Uixó, Moncofa, Marquesat de Llombai, Tibi, Polop, Castell, Benimantell i Crevillent. Mar Massanell i Messalles, amb el seu treball «Prescripció ortoèpica i tries lèxiques en la gramàtica valenciana (1950) de Sanchis Guarner», contrasta un conjunt de nou aspectes ortoèpics de la gramàtica de Sanchis amb els de la gramàtica de Fabra. Massanell constata que l'obra gramatical del gran filòleg valencià correspon a la crida que el mateix Fabra havia fet als valencians perquè fossin ells els protagonistes del seu propi model de llengua culta. Al seu torn, Abelard Saragossà constata amb la seva intervenció «Estructura i fonaments teòrics de la GNV (2006)» que l'esmentada *Gramàtica Normativa Valenciana* de l'AVL se separa dels criteris establerts en les obres gramaticals elaborades per lingüistes valencians com Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor. I formula una sèrie de propostes de millora, com per exemple la reubicació del capítol dedicat a la fonètica al principi de la gramàtica.

En l'àmbit de l'onomàstica, Àngela Buj Alfara, en la seva aportació titulada «La transhumància: de noms, cognoms i raberes...», ressegueix el rastre de tretze cognoms d'origen aragonès —*Alegre, Altaba, Balfagon, Buj, Daudén, Fandos, Julve, Mallén, Royo, Tena, Villarroya* i *Zaera*— per terres meridionals catalanes i septentrionals valencianes; els ubica tant en poblacions aragoneses com en les catalanes i valencianes. Acompanyen el treball tretze imatges entre cartografia i indicadors toponímics. Aureli Ferrando Muria i Joaquim Roca Albalat a «Algunes divagacions a propòsit de la toponímia i el paisatge d'Albocàsser» analitzen dotze topònims del terme municipal d'Albocàsser —el propi *Albocàsser, Benafetxines, Benijou, Correbou, el Campello, Montegordo, Escollets, Alfalsar, l'Angueró, el Cormulló dels Moros, Matamoros* i *les Calçades*— i en proposen unes possibles etimologies. Aquest és un tast de la toponímia d'Albocàsser en la qual estan treballant, que esperem aparegui ben aviat.

Tres són les aportacions que aborden l'àmbit de la dialectologia i la geolingüística: «Avui hai sortit tot sol, temoric i dolent, per detrás de ca meua: lo tortosí a l'extrem nord valencià», de Vicent Beltran i Carles Segura; «El tortosí a la llum de l'ALPI valencià: Comparació amb l'ALDT», de Vicent Ferran Garcia Perales; «Quatre mapes inèdits de l'Atlas Lingüístic del Valencià Meridional i Alacantí (ALVA)», de Josep Tormo Colomina.

Vicent Beltran i Carles Segura reivindiquen la personalitat de la varietat tortosina, a cavall de tres entitats administratives —Aragó, País Valencià i Principat de Catalunya—, i aporten dades noves que presenten cartografiades a través de vint-i-dos mapes en color (el primer i el darrer, amb isoglosses; la resta són mapes sintètics). La varietat geogràfica tortosina, segons els autors, corrobora la unitat de la llengua, ja que evidència que les fronteres administratives no determinen la variació dialectal. Vicent Ferran Garcia Perales també se serveix de la cartografia per contrastar les dades recollides per Gimeno en el seu *Atlas Lingüístic de la Diòcesi de Tortosa (ALDT)* i les arreglades a l'*Atlas Lingüístic de la Península Ibèrica (ALPI)* referides al País Valencià, recollides per Sanchis Guarner i Moll. Llevat d'uns pocs casos, l'*ALDT* i l'*ALPI* coincideixen en les mostres del material recollit. El treball ve il·lustrat amb una trentena de mapes, vint-i-vuit dels quals contrastant resultats entre ambdós atles. Amb la voluntat de recollir el cabal lèxic valencià, Josep Tormo va començar, ja fa una bona pila d'anys, la confecció de l'*Atlas Lingüístic del Valencià Meridional i Alacantí (ALVA)*, inèdit. L'*ALVA* aportarà informació de

més de cent municipis de la demarcació d'Alacant i de la Vall d'Albaida. Aquí ens ofereix quatre mapes nous referits a *sembrar a xamberga, la torxa d'espígol, la libèl·lula, el sequier*.

En aquesta miscel·lània, l'àmbit que més aportacions recull és el de l'anàlisi diacrònica de la llengua, amb onze treballs.

En «El valencià de la Safor al segle XVII mitjançant l'estudi d'un text judicial», Joan Barberà examina la llengua d'aquesta comarca valenciana a través del procés judicial a Diego Durà, justícia de la localitat d'Almoines, acusat d'oferir resistència a la detenció del seu germà, Juan Durà. Analitza la grafia, la morfosintaxi i el lèxic de l'esmentat document del segle XVII i comprova com la llengua ja es comença a allunyar del model medieval i hi constata l'entrada d'interferències lèxiques del castellà com *puesto i entonces*. Annexa els textos analitzats.

Andreu Beltran, a «Cartes als jurats de Castelló de la Plana: Estudi de la llengua epistolar del segle XVII», presenta l'estudi lingüístic de les primeres quinze cartes escrites per Gaspar Lluís Brunell —dades entre el 9 de maig i el 24 de juny de 1653—, dirigides als jurats de Castelló de la Plana, que es conserven a l'Arxiu Històric Municipal de la mateixa ciutat. Hi constata un model de llengua elaborat on apareix superada la variació de la llengua col·loquial de l'època.

Jesús Bernat aporta uns «Materials per a l'estudi del Serrallo», a partir del seu treball de camp i de la consulta de la cartografia i la bibliografia pertinents. En un mapa de la península Ibèrica presenta la ubicació de tots els *Serrallos* que ell ha localitzat, i comprovem que n'hi ha tant a la costa com a l'interior, la qual cosa el duu a concloure, provisionalment, que no hi ha un sol origen del topònim. Deduïm que l'autor continuarà treballant el tema. L'estudi ve acompanyat de trenta-set imatges (fotografies i mapes, en blanc i negre i en color).

Vicent Josep Escartí ha estudiat també la documentació de l'Arxiu Històric Municipal de Castelló de la Plana. En el seu treball presenta l'anàlisi lingüística d'«Un procés criminal bilingüe, del 1584, a Castelló de la Plana: Soldats i gent de la terra». Els textos estudiats es conserven a la Caixa 1 de *Procesos criminales*, i es constata en l'escriptura l'ús del català local i del castellà. Escartí aporta també la transcripció dels textos analitzats.

Antoni Ferrando retorna sobre la qüestió de «La llegenda de les donzelles lleidatanes repobladores de València: Una construcció ideològica amb base històrica». Ferrando compara aquest mite fundacional valencià amb exemples similars, ara sí històrics, com són els casos de la repoblació d'Amèrica Llatina duta a terme per la Corona de Castella i la repoblació del Quebec per la Corona de França. Per què no hauria pogut passar el mateix amb València, atès que el català que s'hi parla és l'occidental, com el de Lleida?

Avel·lí Flors redescobreix la figura de «Francesc de Pertusa, un teòleg laic del segle XV valencià, autor del *Memorial de la fe catòlica*». Pertusa és presentat com un personatge reputat a la València del segle XV que quedarà en l'anonimat durant els segles posteriors, fins que, al segle XVIII, la Il·lustració el redescobrirà. Del seu *Memorial*, assegura que se'n conserven quatre manuscrits, dos dels quals a l'arxiu de la catedral de València, un al de la de Tortosa i un altre a la Biblioteca Nacional d'Espanya, a Madrid. Flors descriu el contingut i les parts del *Memorial*, les seves fonts, els objectius de l'autor i la pedagogia que hi conté.

Javier Giralt Latorre ofereix un estudi sobre el «Vocabulari quotidià en uns inventaris del segle XV de Tamarit de Llitera (Osca)», a partir de l'anàlisi de deu llibres notariais custodiats a l'Arxiu Municipal de Barbastre. El lèxic allí contingut fa referència als aixovars matrimonials, atuells, estris de la casa, instruments i eines agrícoles, robes diverses de la casa. Giralt comprova quins mots s'han conservat fins a dia d'avui i quins han desaparegut, alguns dels quals desplaçats per interferències del castellà.

M. Isabel Guardiola Savall ha inventariat en la seva aportació —«El valencià viu en el *Diccionario valenciano-castellano* (1851) de Josep Escrig: Vocabulari lliurià— algunes peces lèxiques pròpies del parlar de Llíria —localitat nadiua d'Escrig—, que ell mateix va inventariar en el diccionari esmentat. Guardiola considera Escrig un autor sensible a la variació lingüística tant a nivell fonètic i morfològic com lèxic i ortogràfic. I ho justifica a través d'uns cent quaranta exemples, alguns dels quals documentats per primera vegada en la lexicografia valenciana.

Joaquim Martí Mestre analitza «El lèxic de les tarifes i memorials de mercaderies valencians del segle XVII» a partir de set documents editats a la ciutat de València durant aquell segle. Posa de relleu l'aparició de sinònims com ara *ase* i *borriquet*, *bestiar* i *ganado*, *mul* i *macho*, *ventall* i *abanico*; ja hi constata, doncs, la interferència del castellà. En d'altres casos, es manté la forma autòctona enfront de les castellanitzants: *arracades*, *banyes*, *barrets de llana*. Martí documenta també la presència de dobles lèxics que avui reflecteixen la variació diatòpica de la llengua: *abadejo* i *bacallar*, *algeps* i *guix*, *cotó en pèl* i *cotó fluix*, *llanda* i *llauna*, *tramussos* i *llobins*.

Josep Martines a «Llengua viva i estudis diacrònics: El cas del verb *fleixar* i *fer fleixa*» aporta dades diacròniques i sincròniques sobre els dos casos analitzats i ho fa a través de l'anàlisi de diccionaris etimològics i diacrònics de la tradició lexicogràfica, contrastant-ho amb els usos vius de la llengua parlada i amb la documentació d'autors actuals. I si amb això no en tingués prou per a reconstruir-ne la història material i lingüística, Martines contrasta les dades amb l'occità i el francès.

Maria Pilar Perea en el seu treball «Deu cartes de Jesús M. Mas Nadal a Antoni M. Alcover i una mostra de descripció lingüística» ressegueix la història del jesuïta Jesús M. Mas Nadal i analitza la correspondència adreçada a Antoni Maria Alcover a través de les cartes que ell li envià i que s'han conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca. Perea constata, una vegada més, com la *Lletra de Convit* del capellà manacorí va suscitar la participació de nombrosos col·laboradors, entre els quals hi ha Jesús M. Mas Nadal que, mogut per un afecte ben palès a la seva llengua, no dubta a estudiar-la i depurar-la. Perea acompanya la seva aportació amb l'edició de l'epistolari conservat de Mas.

Sobre etimologies hi ha dues aportacions, la del mestre valencià Emili Casanova «Sobre l'etimologia del riu Cervol i la seua grafia», i la del mestre mallorquí Joan Veny —que, per seguir l'ordre alfabètic, apareix tancant la miscel·lània—, «Sobre l'ètim de l'ocell limícola *territ* amb excurs sobre altres ornitònims onomatopeics».

Davant la proliferació de grafies —*Cervol*, *Cerbol*, *Servol*, *Serbol*, *Cérvol*— que presenta el nom del riu en qüestió, Casanova proposa una etimologia per tal de fixar-ne l'ortografia adequada. I ho fa a través de la documentació de què disposa, des del segle XIII, en una carta de població de Morella de 1232, fins a l'actualitat. En presenta les diverses etimologies proposades i justifica amb un discurs adequadament argumentat la seva proposta etimològica, que justifica la grafia normativa i definitiva de l'hidrònim. Argumenta l'accentuació aguda de l'hidrònim a partir del tractament del sufix de diminutiu llatí -ŌLU, i compara l'evolució del català amb la que s'esdevé en gallec i portuguès, asturià, castellà, aragonès, occità, francès, furlà, italià i romanès.

Una vegada més constatem que el mestre mallorquí Joan Veny continua circumdat amb l'aurèola franciscana del *poverello* d'Assís, i com a evolució natural a les seves aportacions anteriors en l'estudi dels noms dels «germans» peixos i de les «germanes» plantes, ara continua amb l'estudi dels noms dels «germans» ocells. Va començar amb el *teulader* o *pardal*, i ha continuat amb el *sisó*, la *cetla*, el *torlit*, la *merita*, la *cadernera*. Ara, en la seva intervenció analitza els noms dels moixons de la família dels *territs*. Veny descriu les característiques de les set espècies que ens visiten habitualment durant l'hivern, però també dona notícia de les desconegudes o accidentals a casa nostra. Veny documenta *territ* per primera vegada en un diccionari normatiu l'any 1995, al *DIEC-1*. Corrobora que l'etimologia de *territ* es genera per via onomatopeica, com ho han fet també més d'una trentena de noms de moixons, recurs lèxic que ja havia emprat el llatí en els noms *bubo*, *coacola*, *cocturnix*, *cuculus*, *graculus*, *grus*, *querquetula*, *turtur*, *ulula*, *upupa*.

Pere NAVARRO GÓMEZ
Universitat Rovira i Virgili
Societat d'Onomàstica